

ЯК Я ЗВОЗИЛА ВІЙНУ У ВІДПУСТКУ

автофікціональна п'єса на 1 дію

Дійові особи

Я, стомлена киянка 32 років.

ВІЙНА, виглядає майже як Я до війни.

СТЮАРД польських авіаліній.

ВІНФРІД ЗЕБАЛЬД, видатний німецький письменник у віці 53 років.

ЖІНКА В ТРАМВАЇ, може бути росіянкою, а може бути й українкою.

ХЛОПЕЦЬ, сіроокий спортивний європеець з мужньою нижньою щелепою, майже як у Вінфріда Зебальда.

ПАСАЖИРИ літака, річкового трамвая, нічного автобусу, міської зупинки.

СЦЕНА 1

Салон літака, ранок. Стюард з тацею розвозить булочки на сніданок. Я сиджу біля вікна.

СТЮАРД. Borówka? Szpinak? Dzień dobry. Borówka? Szpinak? Dzień dobry...¹

Я. Прошу, sorry, what is борувка?

По салону літака проходить Війна, сідає в порожнє крісло поруч та відповідає за мене.

ВІЙНА. Борувка, пліз! (До мене.) Всі беруть з борувкою, я прослідкувала. Їж, там разберешся.

Я беру у Стюарда булочку.

Я. (до глядача, вказуючи на Війну). Це – Війна.

Війна стримано киває головою.

Я. Я її з собою не кликала. Втім, їй не потрібно запрошення. Вона просто якось непомітно сіла зі мною на київському автовокзалі у «Фліксбас» і вперше подала голос на польській митниці. Прикордонниця спитала мету візиту, а Війна так здійняла брови та одповіла...

ВІЙНА. ...«Прилетів чи то «Кинджал», чи то Х-101 в сусідній будинок нещодавно. То я й подумала: час в Жешув на вакацію їхати! Жартую. Мені від вашої країни тільки аеропорт потрібен. Лотнісько.»

Я: Я й гадки не мала, що вона знає польську.

ВІЙНА. Борувка – то чорниця. «Черника» по-твому.

Я: Я в дорозі 27 годин, з них провела десять на кордоні. І ще одну просто їхала вздовж черги з вантажівок. Десять, двадцять, сто, двісті. А потім просто вже черга не з машин, а з хвилин: тридцять хвилин крупногабариток за вікном, сорок, п'ятдесят. (Війні.) Знаєш, де я останній раз бачила таку чергу? В квітні 2014, коли їхала до себе в Крим. Ти ще тоді певно маленька була. Тільки виник кордон з окупованим півостровом, але торгівля не припинилася: їхали бензовози, машини з будівельними матеріалами, побутовою технікою... Опівдні сонце шпарило так, що водії заповзали під машини сховатися – ні куща, ні деревця. Рефрижератори з продуктами стояли посеред степу, в них закінчувалося пальне, і всілякі там пельменшки поволі розморожувалися...

ВІЙНА. Ти мене хочеш вразити історіями про тухле м'ясо в пакетах?

Я. Я хочу описати несподівану ситуацію ретравматизації, – бо коли жалієшся із салону літака, то виглядаєш дещо привілейовано. (Я відкладаю булочку). Знаєш, я взагалі не зголодніла.

Світло на сцені згасає, залишаючи видимою лише Війну.

¹ (пол.) Чорниця? Шпинат? Добрий ранок. Чорниця? Шпинат? Добрий ранок...

Я (до глядача). Я називаю це Війна-Moment. Це її зоряний час.

Війна нахиляється та притискається губами мені до вуха.

ВІЙНА (не кваплячись, старанно відпрацьовуючи репліку). А в Маріуполі люди голубів ловлять і на вогнищі смажать. Через не хочу давай.

СЦЕНА 2

Цюрихський художній музей. Я та Війна стоїмо в порожній залі перед циклом з двадцяти великих експресіоністичних картин, розташованих в два ряди.

Я. Я перший раз з початку війни за кордоном, вперше бачу життя «до». Липень двадцять другого. Для мене не було проблемою побачити, як люди сміються на вулицях, транспорт ходить вночі, жінки носять сукні, - в яких я ніколи б під завалами не хотіла опинитися, - та маленькі сумочки, куди тільки помада й влізе. Діти бавляться на майданчиках, компанії збираються з коктейлями на дахах, а десь над ними залишає інверсійні сліди цивільна авіація, яку б я раніше просто назвала – «літаки», а тепер завжди буду робити уточнення.

Реальний челендж – як діяти особисто мені. І я зробила те, що роблю завжди – пішла в художній музей. В мене нема інших напрацьованих моделей поведінки. Банально не знаю, як ще себе розташувати в просторі нового міста.

ВІЙНА. От бляха виклик.

Я. Воно так недоречно, що саме зараз, коли мені по-барабану на живопис, коли він на ментальній мапі займає таке ж місце, як епідемія ковіду, штурм Капітолію чи депіляція зони бікіні в салоні «Люменіс», я опиняюсь посеред найкоштовнішої колекції в Європі. Без жартів: в цюрихському Кунстхаусі є окрема зала зі ставками Моне, дві зали Ван Гога, є Сезан, Пікассо, Модріан, Ренуар, Мунк, Рембрандт, Роден, Джакометті...

ВІЙНА. Секрет успіху полягає в тому, що частина вражаючої колекції є наслідком так званого «незаконного відчуження» – тобто творами, реквізованими нацистами, – а інша частина була за безцінь придбана у єврейських колекціонерів, які рятувались від Голокосту.

Я. Але особлива увага тут до Георга Базеліца. Воно одразу відчувається, що його виокремили, як перлину колекції в розділі «мистецтво після 45-го року»: величезна світла зала з десятками експресіоністичних портретів, де люди висять догори дригом. Обличчя спотворені гримасами, роти роззявлені у жаху. Чи крику. Жовтий, чорний, червоний... Мазки нагадують або тріщини, кракелюр, або намагання закреслити намальоване. Ця серія робіт інспірована дитячим досвідом художника.

ВІЙНА. Мене тепер уникають називати травмою, я стала досвідом. Травма – це коли від грудей рано забрали, а досвід – коли на вулицях трупи лежать, і нема кому їх прибрати.

Я. Базеліц народився в 1938 році в Дойчбазеліце, – на честь якого і взяв собі псевдонім. Це містечко біля... Дрездену. Угу, складаємо два плюс два, виходить Бойня №5. Письменник Вінфрід Зебальд, – супершанований та популярний серед хіпстерів, міських інтелектуалів і людей із невимовною потребою прикласти до власних ран чиєсь ще дужче страждання, – має збірку «Про природну історію руйнування». Це есеї, перероблені з цюрихських лекцій, що їх Зебальд прочитав у 97 році. Там він наводить свідчення про бомбардування німецьких міст союзними військами під час Другої світової війни.

Сивий Вінфрід Зебальд виходить на сцену у вовняному кардигані поверх сорочки, з порепаним портфелем. Достає папери з текстом лекції, вдягає круглі окуляри, розповідає без емоцій, час від часу зазираючи в нотатки².

ВІНФРІД ЗЕБАЛЬД. Вогняна буря зривала фронти і дахи будинків, крутила в повітрі балки і важкі плакатні стенди, з корінням вивертала дерева і гнала перед собою живі людські смолоскипи. Через фасади, що руйнувалися, вихлюпувалися височенні фонтани полум'я, мчали вулицями, немов приливна хвиля, зі швидкістю понад 150 кілометрів на годину, вогняними валами кружляли в дивному ритмі на відкритих площах. У деяких каналах горіла вода. У трамвайних вагонах плавало скло, у підвалах пекарень кипіли запаси цукру. Люди, що вибігли з укриттів, захрясли в рідкому асфальті, що пузирився, не могли вибратися, падали і завмирили в гротескних позах. Ніхто насправді не знає, скільки людей тієї ночі загинули і скільки перед смертю збожеволіли.

ВІЙНА. До речі, мати Зебальда пережила вагітною бомбардування Бамбергу в 43 році і не збожеволіла.

ВІНФРІД ЗЕБАЛЬД. Коли настав ранок, сонячне світло не проникало крізь свинцевий морок над містом. Дим піднявся на висоту восьми тисяч метрів і розповзся там велетенською, схожою на ковадло грозовою хмарою. Хиткий жар – пілоти бомбардувальників розповідали, що відчували його крізь обшивку літаків, – ще довго виходив від чадних, тліючих груд руїн. Житлові квартали, вуличний фронт яких становив круглим рахунком 200 кілометрів, виявилися повністю знищеними. Всюди лежали жакливо понівечені тіла. По одних ще пробігали синюваті фосфорні вогники, інші, бурі або багряно-червоні, запеклися і зіщулилися до третини натуральної величини. Скрючені, вони лежали в калюжах власного, частиною вже застиглого жиру.

ВІЙНА. А його батько служив в гітлерівській армії.

ВІНФРІД ЗЕБАЛЬД. У серпні, коли бригади штрафників і табірних ув'язнених змогли почати розбирання остиглих руїн, у внутрішній зоні повного знищення було виявлено людей, які, задихнувшись від чадного газу, так і сиділи за столами або біля стін; в інших місцях знаходили шматки плоті та кістки, а то й цілі гори тіл, обварені окропом із тріснутих опалювальних котлів. За температури, що сягала тисячі градусів і вище, багато тіл були настільки обвуглені й спопелені, що останки кількох великих сімей могли вміститися в одному білизняному кошику.

Світло знову згасає, залишаючи на сцені лише невеликий спотлайт. Це Війна-Moment. Я продовжую роздивлятися картини Базеліца.

ВІЙНА (виходить на середину сцени, імітує TED talk, але все одно звертається до мене). Уявімо 2077 рік. Десь, наприклад, в... ну, не в Помпідю, в якомусь музеї попросте, най у Женеві, – далі зрозумієте цей панчлайн – буде експонуватися VR-арт, або іммерсивний біоживопис, або синтетичне відео, створене нейромережами. Про трагічний досвід бомбардувань Белгороду, Ростова та Курську. Вибухи, свист ракет. Біженці кидають все, намагаються хто куди втекти від обстрілів. Суцільний хаос, бо евакуація не оголошена, а дороги перекриті. Люди гинуть під завалами, танки заїжджають у міста та розстрілюють заправки, в новинах натомість розповідають про «хлопки» та вдалу роботу ППО. До тебе підключають датчики, щоб ти відчував, як калатаються серця матерів і сусідів у дитячі коврики маленькі лякливі собачки. Декламуються автофікшн-есеї про те, що світ ігнорував біль, руйнації та смерті лише тому, що ці люди мешкали на території Російської Федерації. Їхні рештки можна було зібрати в одну пральну машину! Лишень Червоний Хрест, цей швейцарський винахід інклюзивного співчуття, пропонував місцевим жителям трохи

² Тут і далі цитується *On the Natural History of Destruction*, 2003

гуманітарки, яка одразу ж розмовувалася місцевою владою. ... І знаєш що?... Твої діти, чи вже онуки, будуть так само сидіти посеред музею та завмирати від вражаючої, сука, повоєнної травми росіян.

СЦЕНА 3

Я з Війною в салоні цюрихського річкового трамваю. Я дивлюсь у вікно на канали старого міста. Війна не відволікається – читає в смартфоні новини.

Я. Дай мені телефон хоч на хвилику.

ВІЙНА. Я зайнята.

Я. Ти просто читаєш новини. Тобі принципово знати зараз в якій області повітряна тривога чи звідки пуски?

ВІЙНА *(не відриваючись)*. Коли твоїх друзів, колег чи батьків накриє ракетою, буде, звичайно, не принципово Саваслейка це чи Мачулищі.

Я. І як я зможу допомогти чи завадити?

ВІЙНА. Ну дійсно, краще в цей момент краєвидами милуватися.

Я *(благально)*. Будь ласка, це суто для себе. Я не буду відео викладати.

ВІЙНА. *(регоче)* Звичайно ні, бо боїся, що тобі в панамку напхають за лакжері лайфстайл під час війни.

Позаду сідає Жінка та розмовляє по телефону.

ЖІНКА. Не знаю, как выжить, честно, они тут все без кондиционеров: плюс 40, а их единственный ход – ставни закрыть. И в духоте, и в темноте сидеть! Да нет, не по бедности – тут запрещены кондиционеры. Экологию берегут, а люди – ну и фиг с ними. Это я тебе ещё про доставку местную не рассказывала.

ВІЙНА. Росіянка.

Я. Ти не знаєш.

ЖІНКА. ...такой зашквар, спросили кто придёт, я быстро отписалась: “Я”. Ты обращала внимание, что если на компе раскладку с английской на русскую не переключить, вместо «Я» напечатается «Z»? Хуже, чем когда Т9 заменяет «Юля» на «Бля». Зэтанула я, короче, в рабочем слэке. И мне кто-то огонек на сообщение кинул!

ВІЙНА *(суворо)*. В’їби їй.

Я *(Війні)*. Нам треба поговорити.

ВІЙНА. Хоча б озирнись – і довго та пильно на цю курву подивися!

Я *(кричу та агресивно жестикулюю до Війни)*. Слухай сюди! Я би могла досить багато розказати: наприклад, я не виїжджала з Києва всі ці 154 дні з почату вторгнення, місяць спала в бомбосховищі на ятках...

ВІЙНА *(хапається за серце)*. Ніхера собі випробування! Це ж всі масажисти тепер в ТРО Балі, певно на аплікаторі Кузнецова сама себе викатувала?

Я. ...саме в мій квартал летять ракети, бо я, певно, єдиний доступний на Лук’янівці центр прийняття рішень. І я прийняла рішення, що всі ці монологи – це балачки на експорт. Мені не потрібно доводити, що я маю право бути там, де хочу. Маю право відпочивати без моральних обтяжень та застережень.

ВІЙНА. Мені дуже прикро, що я заважаю тобі насолоджуватися життям.

Я. Я купила квитки на свої гроші, не зверталася до волонтерів, не шукала безкоштовного житла для біженців. Тому що я не жертва й не біженка. Я достатньо роблю для своєї країни, мені не соромно жити своє життя, дивитись на Ротко — ось заради кого я насправді пішла до цього сраного музею, але навіть не змогла про нього згадати, бо з усіх можливих кольорових

варіантів картина в Кунстхаусі — це Чорне та Сіре на Коричневому, ну блядь, він знущається з мене чи що? Чорне та сіре, сука, бо в мене життя-свято, дякую, Марку! Я хочу поїхати до подруги, яку не бачила 5 місяців. Просто так! Вирушити у відпусту в місто, де за два тижні жодного разу не буде — хоча тепер ніколи не говори гоп — повітряної тривоги. Просто! Поспати! цілу ніч за раз, одним шматком, а не схоплюватися о четвертій ранку від оркестру з сирен. Це прийнятно низька планка очікувань від відпустки, не надто шикарно?

ВІЙНА (*знижує плечима*). Світ не обертається навколо тебе. Ти так кажеш, наче мені не все одно. Просто скажи куди піти — і я піду.

Світло згасає, але тепер це мій бенефіс. Я-Moment. Я виходжу на середину човна. Розіграю монолог, як первісні племена розігравали сцени охоти.

Я. Он, бачиш старе місто на тому березі? Тобі туди. На рахунок «три». Раз! Цюріх починають бомбити «Іскандерами». Звук нам добре знайомий. Бам! — собор Гроссмюнстера, там у крипті склад боєприпасів та «Хаймарси» на зберіганні. Бах! — Кунстхаус, знищено офіцерський штаб нацистських бандформувань у залі зі ставками Моне. Оголошено захист швейцарськомовного населення, бо швейцарські німці та швейцарські французи об'єдналися в гітлеровсько-наполеонівську кліку, маріонетки Люксембурга! Два! Старе місто в диму, продавці з бутіка «Карт'є» біжать до підвалу, де знаходиться музей годинників, і сотня ходиків відміряє хвилини між обстрілами. Тік-так, тік-так! Два з половиною! Водопровід перебитий, питні фонтанчики пересохли, цюріхці шукають по своїх резиденсіях бомбосховища, які не передбачені сучасними ГОСТами, намагаються зрозуміти, які дві стіни несучі, щоб сховатися в коридорі, як кажуть усі рекомендації в інтернеті. Щось він, до речі, вже барахлить. А це що? А-а-а, це круглі коридорні вікна, в яких видніються хмарні Альпи. Масово закуповуються таблетки йодиду калію на випадок ядерної катастрофи та останній канцелярський скотч у дрібну квіточку, щоб заклеїти скло. Трамваї не ходять. Асфальт у вирвах. Люди котять велосипеди, щоб набрати у пляшки з-під «Евіана» воду у Цюріхському озері. ТРИ!

Війна дивиться на мене, Я дивлюсь на Війну, довга пауза.

ЖІНКА. (*обережно мене торкається*). Oh God, dear, do you need help?³

Я повертаюсь на своє місце.

Я (*Війні*). Нікуди мені тебе подіти, сука ти скажена. Сиди, їдемо до кінцевої купатися.

СЦЕНА 4

Берег Цюріхського озера, Я з Війною відпочиваю на рушнику, роблю нотатки в записнику, оскільки телефон тепер у Війни.

Я. В мене є теорія, зараз розкажу. Швейцарія — це таке, вибачте за каламбур, нейтральне тло, місце з трохи притлумленим усім: ритмом життя, фарбами, людськими типажамі. Вона гарна, безперечно гарна, але не випадково, коли ми говорим про Швейцарію, то на думку одразу спадає не швейцарське мистецтво, видатні діячі — б'юся об заклад, що ви сходу нікого не назвете, — а корівки, сирок, шоколадки.... Ну хіба що якісь пенсіонери у Соррентіно гуляють полонинами, або Набоков, що доживає свій вік в готелі на березі озера...

³ (англ.) Божже, любя, тобі допомогти?

Війна повертається та ляпає мене по губах.

Я. Перепрошую. Арнольд Беклін, який намалював «Острів мертвих» був швейцарцем, хоча й жив в Італії. Але, власне, я до цього й веду. Швейцарія – це чистилище, пауза в житті, через яку ти маєш пройти, щоб зрозуміти, що ти робив не так. Або чого не робив, коли було потрібно... Вона затишна і розслаблена, але не як сонячна південна Європа; Греція, Італія типологічно ближче до Раю... Швейцарія радше як спорожнілі пейзажі класицистів, де багато повітря, а ці гори... у Данте в таких ландшафтах душі шикуються в ланцюжок та довго йдуть схилами. Насправді, найкраще місце для людей з тим типом внутрішнього зламу, який ми отримали зараз... Ти мусиш перечекати тектонічний рух плит своєї свідомості, щоб трансформуватися...

Поки Я розмовляю, на сцені з'являється Хлопець. Він зацікавлений тим, що Я веду нотатки у записнику та шукає влучного моменту до мене підійти. Війна помічає його, присвистує та розв'язно штурхає мене в бік.

Хлопець. Bonsoir. Are you French? You look French.⁴

Я (приречено). Ну чому, чому, з усіх можливих питань ти обрав найневдаліше?

ВІЙНА. (До хлопця) No, I am not. (До мене.) Мій вихід.

Війна підскакує з рушника, обтрушує себе, вдалим рухом підсікає хлопця – так, що він падає на землю. Війна сідає на нього верхи, достає телефон і починає скролити перед ним фотографії та відео з новин. Вона декламує навчено, як продавчиня на базарі.

ВІЙНА. Шість мільйонів людей мусили покинути Україну та стати біженцями! Щодня Росія обстрілює цивільну інфраструктуру, лікарні, дитячі садочки та житлову забудову!

Хлопець крутиться та намагається виповзти. З телефона лунають звуки пострілів та людських криків. Війна майже гвалтує його.

ВІЙНА. Дивись, не відвертайся! Країна-терорист знищує нашу природу, розграбовує заводи, музеї і підприємства на окупованих територіях, катує людей та вбиває військовополонених! А ти хоч раз розшарив в твіттері гештег #НАТО_закрий_небо?!

СЦЕНА 5

Нічний автобус на кордоні з Польщею. Пасажири сплять. Я йду по проході в мокрому одязі, за мною йде Війна поліетиленовому дощовику, що шарудить. Війна заглядає в обличчя людям та голосно коментує, наче на підпитку.

ВІЙНА. Шо смуглянка-галичанка, теж поїхала відпочивати, але всім сказала, що провідати друзів, цінні речі передати? А ти? Бігла 24-го лютого без речей і грошей, а зараз повертаєшся в сезонному розпродажі Кензо, і з сумкою Ерме, яку подарувала тобі британська родина, де ти жила? Та ще 700 фунтів у гаманці, але «нікому ми там закордоном не потрібні». Ого, здоровезний мужик, явно часіки ще шістдесят не натікали, як тебе випустили? Промутив довідку про інвалідність? Плоскостопість, гастрит, скаліоз, білорукість, білий білет. (Тикає пальцем у жінку.) Ісусе, на підборах у нічному автобусі! Повертаєшся на побачення з чоловіком? Поближче до кордону, щоб потім пошвидше назад? Мова сама себе не вивчить,

⁴ (фр., англ.) Доброго вечора. Ви французженка? Виглядаєте як французженка.

документи не оформлять, комусь же потрібно підготувати фундамент для нового життя у Берліні, чи, на крайній випадок, Бидгощі.

Я дістаю з пакету паспорт та мацаю, що зрозуміти наскільки він мокрий. Звіряю на квитку номер місця. Війна сідає в крісло, Я тулюся біля неї на підлозі.

СЦЕНА 6

Зупинка в Києві, де люди чекають на свій транспорт. Ми з Війною повільно до неї прямуємо, бо в мене затікли ноги і Я ледь їх переставляю.

Я. Я була в сотні аеропортів, включно з Куала-Лумпуром та злітно-посадковою смугою біля Джуно, Аляска. Але я ніколи не була на Автостанції Дачна. Здається, я ніколи й метро Житомирська не бачила. Це яка взагалі гілка?

ВІЙНА. Відкриваю тобі нові можливості, не дякуй.

Починає волати сирена повітряної тривоги. Війна сіпається. Я оглядаюся. Люди на зупинці тотально ігнорують сигнал тривоги: хтось спілкується між собою далі, хтось виглядає транспорт. Світло починає згущатися, як для Війна-Moment, але нічого не трапляється. Сирена стихає.

ВІЙНА. Це назад повертатися та спускатися в підземний перехід, чекати...

Я. З якого такого взагалі? Я в укритті в останній раз в березні була.

Я пхаю Війні в руку валізу та дощовик, вона не пручається.

ВІЙНА (чемно). Можна мені телефон?

Я. Рота закрій та тягни валізу.

ВІЙНА. А раптом Саваслейка...

Я. То може роз'їбе тебе на декілька невеликих «конфліктів на сході та півдні України».

Ми доходимо до зупинки, Я починаю роздивлятися транспорт, що проходить повз.

Я. 517, не знаю цієї маршрутки, це якась нова? До Берестейки прямує. Але ж мені потрібна зелена гілка. Боже, як спати хочу!

ВІЙНА. В метро безкоштовно пускають під час тривоги...

Я. Всіх крім тебе, ти там нікому нахер не впала.

ВІЙНА. Хочеш, я тобі сторісів в інсту підзніму?

Я. Яких?.. Так, а це що? Маршрутка «Бобриця – Нівки»! Оце топ, звичайно. Бобриця має бути містом-посестрою Цюріха. Мушу одного дня проїхатися на ній в зворотному напрямку.

ВІЙНА. Як ти повертаєшся в Київ після двох діб в дорозі і двох тижнів в Європі. Тут тривога. І ти усвідомлюєш, що ніколи не звикнеш до війни, бо до цього суцільного жаху неможливо звикнути. І що кожен момент – кожен випадковий, геть непримітний та буденний момент – може стати для тебе останнім. Я це текстом пропишу, шрифтом Кур'єр, із заливкою під низ, щоб розбірливо. Можу англійською, на західну аудиторію.

Я повертаюся та з усіх сил штовхаю Війну під маршрутку «Бобриця-Нівки».

Я *(До глядача)*. Вона не довго мучилася, може взагалі не мучилася. Втім, мені байдуже. За хвилинку прийшов зручний тролейбус, бо був швидкий відбій тривоги. Чи хто зна – громадський транспорт, здається, не заморочується та просто собі шарашить по звичному маршруту, водії пуш-нотіфікейшени на телефоні не перевіряють. Словом, доїхала я до Нивок, звідти до Лук'янівки, купила овочів, а все, що зіпсувалось в холодильнику, включно із дорожнім маскарпоне для тірамісу – винесла на смітник голубам. З апетитом повечеряла і проспала до самого ранку, незважаючи на 6 повітряних тривог і вибух на заводі Артема. Отак ми у відпустку з'їздили.

КІНЕЦЬ

П'ЄСА СТВОРЕНА В РАМКАХ ЛАБОРАТОРІЇ НСТДУ 2024